

ประเพณีทำบุญวันเกิด

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานทำบุญวันเกิด

พระยาราชพิณิชจัย (อุไทยวรรณ อมาตยกุล)

เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พระยาราชาพิณิจัย (อุไทยวรมณ์ อมาตยกุล)

รูปนี้ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐

คำชี้แจง

ข้าพเจ้าเป็นคนมีโรคใจเป็นโลหิตประจำตัว
เริ่มเป็นมาตั้งแต่วันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๕
(พ.ศ. ๒๔๔๓) ๓๖ ปีมาแล้ว ต่อมาก็เป็น
มากบ้าง น้อยบ้าง บางคราวก็เป็นติด ๆ กัน
ทุกปี บางคราวก็เป็นไปเว้นไปบ้าง เป็นอยู่เช่นนี้
เสมอมา จนถึงวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘
ได้เป็นอีกคราวหนึ่ง นับว่าเป็นมากกว่าหกคราว
ที่เป็นมาแล้วในเวลา ๒๕ ปี ต้องรักษาตัวอยู่
หลายเดือน จนต้องออกจากราชการในคราวนี้
ในระหว่าง ๑๐ ปีนี้ก็คงเป็นเรื่อย ๆ มาเช่น
คราวก่อน

ครั้นถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗
ได้เป็นอีกครั้ง ๑ เป็นคราวนี้ตั้งแต่เป็นมาอาการ
มีไม่ทเลาเลย มีแต่ทรุดลงทุกวัน จนถึง
วันที่ ๗ ที่ ๘ และที่ ๙ มกราคม (ซึ่งเป็นวัน
ตรงกับวันเกิดของข้าพเจ้าครบ ๕๕ ปีบริบูรณ์

หรืออย่างเข้า ๖๐ ปี) อาการหนักมาก ผู้รักษา
 พยายามโดยมากเห็นว่าไม่มีทางที่จะรอดได้
 (มีบางคนที่ได้กะวันตายไว้แล้วก็มี) วันที่ ๕
 มกราคม (ตรงกับวันเกิด) เป็นวันโลหิตออก
 ครั้งสุดท้าย แล้วต่อมาอาการก็ค่อยยังชั่วขึ้น
 เป็นลำดับ ต้องรักษาตัวอยู่ประมาณ ๔ เดือน
 ก็นับว่าเป็นปกติ (คงเป็นการหายชั่วคราวอย่าง
 เคย) ซึ่งมีคนโดยมากที่ได้เห็นอาการแล้ว
 ไม่นึกเลยว่าจะรอดมาได้

เมื่อได้รอดตายมาได้อย่างหวุดหวิดและทั้ง
 ประจวบกับเวลานี้ได้มีอายุยืนมาได้ถึง ๖๐ ปี
 บริบูรณ์เช่นนี้ (ซึ่งไม่ได้คาดหมายเลยเพราะ
 มีโรคประจำตัวดังกล่าวมาแล้ว) จึงเห็นว่าควร
 จะพิมพ์หนังสือไว้สักเรื่องหนึ่ง เพื่อสนอง
 พระคุณท่านที่มพระคุณและท่านที่รู้จักมักคุ้น
 กันมา และทั้งเป็นที่ระลึกตามประเพณีนิยม

จึงได้ตรวจหนังสือเรื่องต่างๆ ซึ่งได้พิมพ์ไว้แล้ว
 (สะดวกดี) พบพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “เรื่องประเพณี
 ท้าบญวนเกิด” เข้าเรื่อง ๑ เห็นว่าเหมาะกับการ
 การที่จะทำในคราวนี้ ทั้งเป็นพระราชนิพนธ์
 ซึ่งเป็นที่นิยมของมหาชนเป็นส่วนมาก และ
 ข้าพเจ้าเองก็เป็นผู้หนึ่งที่พอใจในพระราชนิพนธ์
 ของพระองค์ท่านมาช้านานแล้วด้วย จึงได้
 ขออนุญาตกรมศิลปากร เพื่อจัดการพิมพ์ขึ้น
 ก็ได้รับอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์
 จึงขอขอบพระคุณไว้ในที่นี้ด้วย

ในที่สุดนี้ ขอขอบใจคุณพระโสภณอักษรกิจ
 (เล็ก สมิตะสิริ) ที่เมตตาใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือ
 ในการพิมพ์หนังสือนี้เป็นอันมาก

บ้านถนนพระราม ๔

05/03/2566

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาราชาพินิจจัย

คำนำ

เจ้าคุณราชพินิจชัย มีความมุ่งหมายจะพิมพ์
พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ เรื่องประเพณี
ทำบุญวันเกิด แจกจ่ายในงานทำบุญวันเกิด
ของท่าน กรมศิลปากรได้อนุญาตและอนุโม-
ทนาในการนี้

การทำบุญวันเกิด เป็นกิจที่นิยมทำกันอยู่ใน
ประเทศต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว อย่างน้อยก็จัดให้
มีการรื่นเริงสนุกสนาน ทั้งนี้เพื่อเป็นที่ระลึกว่า
ได้ล่วงกาลผ่านวัยค่อสู้อุปสรรคทั้งหลายในชีวิต
มาปีหนึ่ง ๆ ยังเป็นผู้ได้ประกอบความดีงาม
ไว้ด้วยแล้ว ก็เป็นโอกาสที่จะได้รับปีติสุขใน
งานที่ตนได้ทำมาเป็นคุณประโยชน์ตลอดเวลา
๑ ปี เพราะอันที่จริงชีวิตของมนุษย์จะผ่าน มา
ได้ปีหนึ่ง ๆ นั้นเป็นการยาก และถ้าจะได้ผ่าน
ไปโดยมีประโยชน์ ก็ยิ่งยากหนักขึ้น

กรมศิลปากรหวังใจว่าหนังสือพระราชนิพนธ์
เล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านให้ทราบคติและ
ที่มาของประเพณีอันนี้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายไว้เป็น
อย่างดี.

ไพจิตรวิมลวาทิน

กรมศิลปากร

๕ มกราคม ๒๔๗๘

ประเพณีทำบุญวันเกิด

๑ เดิมพระชนมพรรษา^{นี้} นับว่าเป็นการ
พระราชกุศลแท้ ไม่มีพระราชพิธีพราหมณ์^{นี้}
เจือปนเลย เมื่อจะกล่าวโดยทางคัมภีร์หาเหตุ
ผลตัว อย่างชั้น ต้น ของที่ เกิดแห่งพระราชพิธี
พราหมณ์^{นี้} ปรากฏในหนังสือโบราณ ๆ เช่นหนังสือ
มหาภารตะ ที่ข้าพเจ้ากำลังอ่านอยู่บัดนี้ยัง
ไม่ถึงครั้ง ก็ไม่ได้พบเห็น แบบอย่าง^{นี้} ที่เจ้า
แผ่นดินองค์ใดทำบุญวันเกิดเลย ได้พบแต่
ในพงศาวดารอินเดีย ในชั้นหลังเมื่อแขกเข้าไป
ครอบครองเป็นใหญ่ แต่เจ้าแผ่นดินแขกทั้ง
หลายเหล่านั้น เมื่อมาเป็นเจ้าแผ่นดินอยู่ใน
ประเทศอินเดีย ก็ย่อมละทิ้งศาสนา^{นี้} มะหะหมัด
ถือเดือน ๆ ปนกัน ไปกับศาสนาพราหมณ์^{นี้} แทน
ทุกองค์ ที่เคยละทิ้งศาสนา^{นี้} มะหะหมัด จนไหล

ไปไม่รู้ว่่าถือศาสนาอะไรที่เดี๋ยวกี้มี ที่คงถือ
 ศาสนามะหะหมัดเคร่งครัดมันน้อยตัว หนึ่งหรือ
 สองที่เดี๋ยว ท่านพวกเจ้าแผ่นดินที่ถือศาสนา
 เลื่อน ๆ เหล่านี้ เมื่อถึงวันเฉลิมพระชนม
 พรรษาแล้วมีการประชุมใหญ่ เสด็จขึ้นบน
 ทรายั้ง ซึ่งพระองค์ด้วยเงินทองสิ่งของเท่าหน้า
 หนักพระองค์ แล้วพระราชทานเงินทองเหล่า
 นั้นแก่พราหมณ์และพระแขก เป็นพิธีสำหรับ
 เฉลิมพระชนมพรรษา เห็นว่าการพิธีอันนี้ตรง
 กับพิธีตุลาการแท้ที่เดี๋ยว ชะรอยพิธีตุลาการ
 คือซึ่งพระองค์เจ้าแผ่นดิน ซึ่งมีอยู่ในพระราช
 พิธีสิบสองเดือน จะเป็นพระราชพิธีสำหรับ
 เฉลิมพระชนมพรรษาของเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน
 เสียดอกกระมัง การซึ่งกำหนดพิธีตุลาการไว้
 ในเดือน ๕ นั้น ชะรอยเจ้าแผ่นดินเก่าที่เป็น
 ต้นตำรานั้น จะประสูติในเดือน ๕ หรือ
 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ อู่ทองเองจะประสูติ

ในเดือน ๕ จึงวางพิธีตุลาการลงไว้ในเดือน ๕
 ก็จะเป็นได้ วิสัยคนแต่ก่อนยอมปิดบังวัน
 เดือนปีที่เกิด ด้วยเชื่อว่าผู้ใดรู้วันเดือนปีแล้ว
 อาจจะไปประกอบภารเวทมนต์ ทำอันตรายได้
 ต่าง ๆ จึงมิได้ให้ปรากฏว่าเป็นการเฉลิม
 พระชนมพรรษา ครั้นผู้ตั้งตำราเดิมนั้นล่วง
 ไปแล้ว ผู้ที่บัญชาการชั้นหลังไม่รู้ถึงมูลเหตุ
 จึงไม่ได้ย้ายพระราชพิธีมาให้ตรงกับวันประสูติ
 ของพระเจ้าแผ่นดินชั้นหลังซึ่งดำรงราชสมบัติ
 อยู่ ถ้าการที่คาดคะเนนี้ถูก ก็ควรจะว่าพระ
 ราชพิธีตุลาการนั้น เป็นพระราชพิธีเฉลิม
 พระชนมพรรษาอย่างโบราณ แต่ข้าพเจ้าไม่ยืนยัน
 เป็นแน่ว่าถูกตามนี้ เพราะวิชาที่เรียน
 ยังตื้นนัก ฟังจะรู้แต่เรื่องเจ้าแผ่นดินที่เก่าแก่
 ๐๕/๐๓/๒๕๖๖
 ชน บุษายัญพระราชพิธีที่มีปรากฏในหนังสือที่
 ได้พบเห็น ก็มีแต่เรื่องบุษายัญอาศวนเมธราช

สียา^๑ เป็นต้น ยังไม่ได้กล่าวถึงพิธี^๕ชั้นหลัง^๕
เลย เรื่อง^๕นี้จะต้องขอ^๖ผิดไว้^๖สอบสวน^๖กัน^๖กว่า
ต่อไปอีกก่อน

แต่เรื่อง^๕ทำบุญ^๕วันเกิด^๕ในประเทศ^๕สยาม^๕นี้
ไม่เป็น^๕แบบ^๕อย่าง^๕เหมือน^๕เช่น^๕เมือง^๕จีน^๕หรือ^๕ประ
เทศ^๕ยุโรป^๕ ^๕ดู^๕ไม่^๕ใคร^๕มี^๕ผู้^๕ใด^๕ที่^๕จะ^๕ต้อง^๕ทำ
อย่าง^๕ไร^๕ในวัน^๕เกิด^๕ของ^๕ตัว^๕ มัก^๕จะ^๕นั่ง^๕เฉย^๕ๆ^๕ ไป^๕หรือ^๕
ไม่^๕รู้สึก^๕โดย^๕มาก^๕ เมื่อ^๕เวลา^๕เด็ก^๕ๆ^๕ ที่^๕เป็น^๕เจ้า^๕นาย^๕
บาง^๕ที่^๕มี^๕สม^๕โภช^๕ แต่^๕สม^๕โภช^๕นั้น^๕ ก็^๕ตาม^๕วัน
จันทร์^๕ทศ^๕คี^๕ซึ่ง^๕นับ^๕บรร^๕จ^๕บ^๕รอบ^๕ แต่^๕ดู^๕ก็^๕ทำ^๕แต่
เม^๕ด^๕เด็ก^๕ๆ^๕ โต^๕ขึ้น^๕ก็^๕ไม่^๕ใคร^๕ได้^๕ทำ^๕ ถ้า^๕เป็น^๕คน
ไพร่^๕ๆ^๕ แล้ว^๕ไม่^๕ต้อง^๕ทำ^๕อะ^๕ไร^๕เลย^๕ ไม่^๕รู้สึก^๕เก็บ
กัง^๕น^๕ เพราะ^๕เหตุ^๕ว่า^๕การ^๕ท^๕น^๕ับ^๕อายุ^๕มาก^๕ขึ้น^๕ ไป^๕อีก
ปี^๕หนึ่ง^๕นั้น^๕ ไป^๕นับ^๕เสีย^๕แต่^๕เมื่อ^๕เดือน^๕ ๕^๕ ขึ้น^๕ค่ำ^๕ ๑

๑ พิธีตั้งมวลปของพราหมณ์ มีการปด้อยมาไปในที่
ต่าง ๆ แต่เขา^๕มาน^๕น^๕มา^๕บ^๕ชาย^๕ญ^๕ ใน^๕ราม^๕เก็^๕ย^๕ร^๕ค^๕เร็^๕ย^๕กว่า^๕
พิธี^๕ปด^๕อย^๕มา^๕อุป^๕การ^๕.

หรือเถลิงสกขณศักราชใหม่ ว่าเป็นอายุมาก
 ขนไปอีกปีหนึ่งแล้วเป็นพัน ชุระกันอยู่แต่
 เรื่องรับเทวดาเสวยอายุ เมื่อปีใดเป็นเวลา
 จะเปลี่ยนทักษา เป็นเจ้านายก็มีตำราเสด็จ
 พระเคราะห์โหรบูชา เสด็จขึ้นเกยส่งเทวดาแก้
 รับเทวดาใหม่ มีสวคมนตรีเสวยพระเป็นการ
 บุญเจือในพระพุทธศาสนาด้วย ถ้าเป็นชั้น
 ผู้รู้หรือมีความรู้หรือมีใจศรัทธาทำบุญ หรือเชื่อ
 หมอตุ๊กตัวเทวดาที่จะเสวยอายุงกกันไป ก็
 ถวายสังฆทานบ้าง ตักบาตรบ้าง มีลัทธิที่จะ
 เรียกร้องเช่นรับพระเสาร์ พระราหู เลือก
 พระดำ ๆ เป็นต้น แต่การทำทั้งปวงนั้นก็ดู
 ฉะเพาะปีใดจะต้องรับเทวดาโดยมาก ในปีปกติ
 ก็มีจะเฉย ๆ ไป นัยหนึ่งก็ถือกันว่าผู้ใดเคยรับ
 แล้วต้องรับทุกคราว เว้นเข้าก็ไม่สบายบวชไข
 หรือมีอันตราย ไม่รับเสียเลยดีกว่า ผู้ที่
 เชื่อถือเช่นนั้นไม่ทำอะไรเลยจนตลอดอายุทีเดียว

ก็มี บางคนก็ถือแต่ชัວวันที่เกิด เมื่อถึงวันนั้น
ก็รักษาอุโบสถศีล เหมือนวันพระอีกวันหนึ่ง
ตลอดไป การเฉลิมพระชนมพรรษาของ
พระเจ้าแผ่นดินเล่า แต่เดิมมาก็ไม่มีแบบอย่าง
ที่กล่าวถึงอย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากรับ
เทวดาคราวหนึ่งคราวหนึ่ง ต่อมาถึงในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมา
เกิด สร้าง พระพุทธรูป ประจำพระชนมพรรษา
เป็นบำเพ็ญพระราชกุศลในการเฉลิมพระชนม
พรรษาทุกปี แต่ก็ไม่ได้ตรงตามกำหนดวันที่บรรจบ
รอบ ตาม สุริยคติกาล หรือ จันทรคติกาล
อย่างหนึ่งอย่างใด ลงลัทธิล่วงเข้าถึงปีใหม่
นับว่าพระชนมพรรษาเจริญขึ้นอีกปีหนึ่งก็สร้าง
ขึ้นอีกองค์หนึ่ง

การทำบุญวันเกิดทุก ๆ ปี ในเมื่อบรรจบ
รอบตามทางสุริยคติกาล เช่นทำกันอยู่ทุกวันนี้
เกิดขึ้น โดยพระราชดำริของ พระบาท สมเด็จ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทำเป็นต้นเดิมมา
 แต่ยังทรงผนวชไว้ว่าจะตามอย่างจีนหรืออย่าง
 ฝรั่งเศส ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่าการซึ่งมีอายุมา
 ถึงบรรจบรอบปีไม่ตายไปเสียก่อนเป็นลาภอัน
 อุดมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ควรยินดีเมื่อผู้มารู้สึก
 ยินดีเช่นนั้น ก็ควรจะบำเพ็ญการกุศลซึ่งเป็น
 ประโยชน์ตนและผู้อื่น สมกับที่มีน้ำใจยินดีและ
 ควรที่จะทำใจให้เป็นที่ตั้งแห่งความไม่ประมาท
 ด้วยไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า จะอยู่ไปบรรจบ
 รอบปีเช่นนี้อีกหรือไม่ ควรที่จะบำเพ็ญการกุศล
 และประพฤติหันหาสัจธรรม วันเกิดปีหนึ่ง
 เป็นเครื่องเตือนใจครั้งหนึ่ง ให้รู้สึกว่ายาวล่อง
 ไปใกล้ต่อความมรณะอีกก้าวอีกคืบหนึ่ง เมื่อ
 รู้สึกมีเครื่องเตือนเช่นนี้ ก็จะได้บรรเทาความ
 เมานในชีวิต 05/03/2566 ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเป็น
 ตัวอกุศลธรรมนั้นเสีย การที่ทรงพระราชดำริ

มาโดย ทาง ความ คิด ของ บัณฑิตชาติที่นับถือ
 พระพุทธศาสนาแต่ตั้ง^๕ จึงได้ทรงบำเพ็ญ
 พระราชกุศลเป็นนิตย์มาช้านาน แต่การที่บำ
 เพ็ญพระราชกุศลในเวลาทรงผนวชแต่ก่อน จะ
 ทรงทำประการใดบ้าง ได้สืบคู่ได้ความจากพระ
 เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์
 และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์^๖ ว่า เคยมี
 สวดมนต์^๗ เเลียงพระบนพระบันหย้า ๑๐ รูป เป็น
 การอย่างน้อย ๆ เจียบ ๆ เสมอมา แต่การ
 พระราชกุศลที่จะมีคราวพิเศษแปลกประหลาด
 อย่างใด ก็ไม่มีใครจะจำได้ เพราะไม่มีใครจะมี
 ใครทราบพระราชดำริพระราชประสงค์ชัดเจน
 ด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะ
 ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันใด มักจะทรงค้น
 หา^๘ ^{๐5/03/2566}เค้ามูลของเค้า หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่

๕ คือสมเด็จพระสังฆราช (ปญฺญสฺสเทว ๓) วัดราชประดิษฐ

เป็นต้นว่าไปใดกาพิกัดนี้มาเสด็จมาที่ร่วมธาตุหรือ
 อะไร ๆ ต่าง ๆ ตามวิธีโหราที่ถือว่าร้ายกาจ
 อย่างไร การพระราชกุศลก็ทรงข้าย้ายไปตาม
 กาลสมัยเช่นนั้นด้วย และไม่มีใครจะตำรัสขแจ้ง
 ให้ผู้ใดฟังนัก เมื่อทรงพระราชดำริเห็นควร
 จะทำอย่างไรก็มีรับสั่งให้จัดการเช่นนั้น ๆ ผู้
 ได้รับ กระแสพระราชดำริในเรื่องเหล่านี้เป็น
 อย่างมาก ก็คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
 ปวเรศวริยาลงกรณ์พระองค์หนึ่ง สมเด็จพระ
 เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบวรราช
 ปรีกษ์องค์หนึ่ง นอกนั้นจะมีอีกบ้างก็พระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ สมเด็จพระ
 เจ้าบรมวงศ์เธอ ได้รับสั่งแก่ข้าพเจ้าเองว่า
 พระราชดำริในเรื่องการพระราชกุศลเหล่านี้
 ท่านเป็นผู้รับพระบรมราชโองการมาสั่งหมาย
 บางทีก็เข้าพระทัยตลอด บางทีก็ไม่เข้าพระ
 ท้ายตลอด พระราชดำรินั้นมักจะลึกซึ้งกว้างขวาง

จนคะเนหรือเดาไม่ถูกโดยมาก เพราะฉะนั้น
 การพระราชกุศลที่ทรงมาแต่ขังทรงผนวชที่ดี
 การเฉลิมพระชนมพรรษาที่ทำเมื่อได้เสด็จเถลิง
 ถวัลยราชสมบัติแล้วก็ดี จะว่าลงเป็นแบบ
 อย่างเดียวอย่างไรก็ไม่ได้ เพราะไม่เหมือนกัน
 ทุกปี ข้าแบบอย่างที่จะพอชักมาให้เห็นชั่วปี
 หนึ่งหรือสองปี ก็อร่ามหมายรับส่งปีใดปีหนึ่ง
 ก็สาบสูญกันไม่ได้เลยจนสักฉบับเดียว จะ
 ไล่ตามผู้ใดเอาให้แน่นนอนในเวลานี้ ก็ไม่มีตัว
 ผู้ที่จะชี้แจงได้ จำเป็นที่จะต้องเล่าแต่ตามที่
 สังเกตจำได้ และที่สืบสวนได้พอเป็นเค้า ๆ
 คือได้ความจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
 ปวเรศวริยาลงกรณ์รับสั่งว่า ท่านทรงจำได้ว่า
 แต่ก่อนทำที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณตามจันทร
 คติกาล มีพระสงฆ์ ๑๐ รูปเหมือนอย่างเมื่อ
 ทรงผนวช ภายหลังมาหลายปีจึงได้ทำตาม
 สุริยคติขึ้น แต่เพียงพระสงฆ์ ๕ รูป ที่พระที่นั่ง

บนพระที่นั่งภาณุมาศนั้นเห็นจะเป็นสุริยคติ ใช้
 พระสงฆ์ธรรมยุติกาทิ้งสน เพราะท่านไปทรง
 ระลึกได้ถึงเรื่องเทศนา ๔ กัณฑ์ ทรงออก
 พระองค์อยู่ว่าล้มเสียโดยมาก จนเฉลิมพระ
 ชนมพรรษาใหญ่เมื่อปีชวดฉศก ก็ทรงจำ
 ไม่ได้เลย แต่ไปได้ความดีอย่างหนึ่ง ซึ่ง
 ข้าพเจ้าล้มเสียนี้ก็ไม่ได้เลย คือการเฉลิม
 พระชนมพรรษานี้ เคยทำบนพระที่นั่งภูวดล
 ทักษิณ^๒ มีครั้งหนึ่งหรือสองครั้งจริง นี้ก็ได้
 ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นั้น ก็ได้
 ความเป็นท่อน ๆ คือ ตอนเมื่อทรงผนวช
 และประทับ พระที่นั่งเก้าอี้^๓ ต้องกันกับที่เสด็จ
 กรมพระปวเรศรับสั่ง ตอนเมื่อเสด็จไปอยู่

๑ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๒๖ พ.ศ. ๒๔๐๗.

๒ เป็น หอนาฬิกาในกำแพงพระบรมมหาราชวังด้าน
 ตะวันออก มีคนรอเสียแล้ว.

พระที่นั่งใหม่ ทำที่พระที่นั่งภูวดลทิศใน
 พระที่นั่งนันทมาศตองกัน แต่ไปได้แปลกออกไปว่า
 ทำพระที่นั่งบรมพิมานก็มี ข้าพเจ้า
 จำไม่ได้เลยว่าเป็นการเฉลิมพระชนมพรรษา
 หรืออะไร แต่จำได้ว่าพระสงฆ์ขึ้นไปสวด
 มนต์ชั้นบน แล้วลงมาฉันโต๊ะยาวที่ชั้นล่าง
 นั่งล้อมรอบอย่างเล็ยง โต๊ะฝรั่งมาก ด้วยกัน
 เคยเห็นจะก่เทียวก็คราวไม่ทราบจนจำได้ ยัง
 อีกเรื่องหนึ่งไปลงเป็นคำเดียวกัน ทั้งเสด็จ
 กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระ
 พุทธโฆษาจารย์ ข้าพระพุทธกระวี ด้วยอีก
 องค์หนึ่ง ว่าในการเฉลิมพระชนมพรรษา
 เช่นนี้ ครั้งหนึ่งดำรัสว่าพระสงฆ์ฉันอาหาร
 ต่าง ๆ มากมาย ให้กรมขุนวรจักรทำอาหาร ๘
 อย่างเรียกว่าปาณีตโภชนตามบาลี คือ สัปปี

๓ พระเทพกระวี นิม อยู่วัดศรีอภัยชัย.

เนยใส นวนิต เนยข้น เกล็ด น้ำมัน มข
 ๕๕ นานิต น้ำอ้อย มัจฉะ ปลา มังสะ
 ๕๕ เนื้อ ขั้วระ นมสด ทรี นมส้ม อาหารทั้งนี้
 จัดลงในกะทงย้อม ๆ แล้ว ลงกะทงใหญ่
 อีกกะทงหนึ่ง ทรงประเคน ตามคำพระเทพ
 กระจิวว่าฉันไม่ได้เลย ต้องกินไว้เสียต่างหาก
 ลงฉันอาหารไทย ๆ ทั้งนั้น การเลี้ยงเข็นนี้
 ว่ามีคราวเดียว นอกนั้นจะสับหาเอาความ
 อันใดอีกก็จำไม่ได้ แต่ตามที่ข้าพเจ้าจำได้
 เองนั้น ก็คือการในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น
 มีพระสงฆ์สวดมนต์ ๕ รูป มีเทียนเท่าพระ
 องค์ และเทียนพระมหามงคล มีจังกดบูชา
 เหวदानพเคราะห์สำหรับที่ใช้อยู่ทุกวันนั้นเอง
 ที่ทำอยู่ทุกวันนั้นก็เป็บบแบบเก่าที่เคยทำมาทุกปี
 แต่ดูไม่มีผู้ใดทราบว่าเป็นเรื่องอะไร ข้าพเจ้าตาม
 ๐๕/๐๓/๒๕๖๖
 เสด็จทุกปี แต่ไม่ได้ยินใครเล่าอย่างไรเลย
 เสด็จออกทั้งสามวัน การสวดมนต์นั้นมื่ออย่าง

หนึ่ง สวดมนต์ในพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ ซึ่ง
 เป็นที่พระบรมมหาราชวัง แต่ก่อนบนดาดฟ้ามีเรือน
 ไม้หลังคาตัด กล้ายกกับแก๊งเรือไฟ ตั้งโต๊ะ
 หมู มีพระพุทธรูปและพระเศวตงัฒมไป มี
 เกียนท่าพระองค์ เกียนพระมหามงค และ
 เกียนวัดน เกียนหายนะอยู่ในนั้นด้วย แต่
 แรกพระสงฆ์ขึ้นไปสวดมนต์บนนั้น มีเจ้านาย
 ข้าราชการแต่ละเพาะก็เลือกพินนอยองค์ เวลา
 สวดมนต์จบแล้วทรงเสกน้ำมนต์และลงยันต์
 ต่าง ๆ ต่อไปจนตึก มีเวลาเว้นว่างแต่เสด็จ
 ลงมาเสวย แล้วก็เสด็จกลับขึ้นไปใหม่จนเวลา
 จวนสว่าง ไม่มีผู้ใดเฝ้าอยู่ในเวลานั้น ข้าพเจ้า
 เคยขึ้นไปรับใช้กับสิ่งใดให้ลงมาอน ต่อ
 เวลารุ่งเช้าจึงได้ขึ้นไปแต่งดอกไม้ในที่นมัสการ
 ทุก ๆ วัน เพราะพนักงานไม่ได้ขึ้นไป ใน
 เกียนนั้นถ้าเวลาเสด็จลงมาข้างล่างปิดพระทวาร

ร้อนอ้าว เข้าไปห้องอแตกโคมที่เดียว จน
 คราวหนึ่งเทียนทำพระองค์ร้อนละลายพับลง
 มาใหม่ตู้ และใหม่โต๊ะหมู่หน้าแก้วเต็มที
 แต่เผชิญเป็นเดชพระบารมี เสด็จพระราช
 ดำเนินไปทอดพระเนตรเห็น ยังไม่ทันลูก
 ลามถึงตัดตัวเกินขึ้น ทรงดับด้วยน้ำพระพุท
 มนต์ที่คงอยู่ เมื่อไฟดับแล้วจึงทอดพระเนตร
 เห็นสายสิญจน์ด้ายพรหมจารีกลุ่มหนึ่ง ซึ่งวาง
 อยู่บนโต๊ะหมู่ที่ไฟไหม้นั้น ยังเป็นกลุ่มคือปกติ
 เป็นแต่ข้างนอกดำไป ด้วยอยู่ในกลางเพลิง
 นาน ด้ายสายสิญจน์กลุ่มนั้นรับสั่งว่าขลัง
 สำหรับได้ผูกพระกรเจ้านายต่อมา ตั้งแต่เกิด
 เพลิงไหม้นั้นขึ้นแล้ว ก็เป็นอันเลิกไม่ได้ไป
 ทำที่เกินนั้น ลงมาทำที่ห้องฉากซึ่งจัดไว้เป็นหอ
 พระตรงที่พระบรรทมข้างตะวันออก แต่ถึง
 เวลาที่สวดมนต์อยู่บนตาดฟ้าก็ ^{๒๕ ๘๓} ลงมาสวด
 มนต์ข้างล่างแล้วก็ ^{๒๕ ๘๓} การเลียงพระสงฆ์ก็เลียง

อยู่ที่ห้องนมัสการ พระสงฆ์หนึ่งเสวยมาตามผนัง
 ฉากห้องพระบรรทม และมีโยยาคุเจ้าจอม
 มารดาชั้นใหญ่ๆ ถูกเกณฑ์คนละโต แต่โยยา
 คุนั้นดูบางปีก็มี บางปีก็ไม่มี ข้าพเจ้าอยู่ข้าง
 จะเลื่อนมาก เพราะไม่ได้ทราบพระราชดำริ
 พระราชประสงค์ที่จะทรงทำอย่างหนึ่งอย่างใด
 และก็ไม่สู้เอาใจใส่หนัก มาจำได้ชัดเจนมาเป็น
 รูปก็เมื่อปีชวดฉศก พระชนมพรรษาครบ ๖๐
 ปี ในครั้งนั้นมีเจ้านายขุนนางทำบุญวันเกิด
 กันชุกชุมขึ้นแล้ว เรียกว่าชายิดบ้างแซยิดบ้าง
 เป็นทำอย่างจีน ชะรอยก็จะเกิดขึ้นเมื่อสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาอายุห้าสิบเอ็ดคือห้าสิบถ้วน พวก
 จีนที่ประจบฝักใฝ่อยู่ด้วยกัน จะแนะนำขอร้อง
 ให้ทำอย่างไรจึงได้ทำกันขึ้นเป็นครั้งแรก ภาย
 หลังการทำบุญนั้น ก็ดูทำทั่วไปในบรรดา
 ผู้ซึ่งมีบรรดาศักดิ์ใหญ่ มีผู้ไปมาหาสู่ประจบ
 ประจางอยู่ ดูการที่กำบุญสุนทนอันอย่างไรรู้

เล็กน้อย เป็นแต่ประชุมคนแสดงเกียรติยศ
ให้ปรากฏว่ามีผู้นับถือมาก ตั้งโรงครัวเลี้ยง
กัน ไปวันยังค่ำๆ แล้วมีละคร และผู้ใดที่นับถือ
ก็มีของไปช่วยไปให้กันอย่างของกำนัล การ
โรงครัวก็ไม่ต้องออกเงินออกทองอันใด เมื่อ
ผู้ใดได้บังคับ การกรมใดมีเจ้าภาษีสำหรับกรม
ก็เกณฑ์เจ้าภาษินามาเลี้ยง แล้วขอแรงตั้งโต๊ะ
อวดบ้านกันบ้าง เป็นการสนุกสนานครึกครื้น
มาก ไม่เจียบ ๆ ทร้อย ๆ เหมือนการหลวง
จนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ทราบก็พลอยพระราชทานของขวัญ ตามทาง
คำนวณวันเดือนปี ที่โปรดทรงคำนวณอยู่
คือพระราชทานทองทศเท่าปี เงินบาทเท่า
จำนวนเดือน อัฐตะกั่วเท่าจำนวนวัน สำหรับ
ให้ไปแจกจ่ายทำบุญ พระราชทานพระราช
หัตถเลขาให้พรด้วย แต่ทองเงินอัฐเหล่านี้
ก็ไม่เห็นใช้ในการบุญอันใด เป็นประโยชน์

เกิดขึ้นอีกประตุนึง เมื่อถึงงานเซยิตใคร ๆ ก็เป็นการเล่าลือกันไปหมู่ใหญ่ ตั้งแต่เริ่มงานจนงานแล้วที่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา ถึงเจ้านายลูกเธอต้องออกไปนอนค้างอ้างแรมกันก็มี เจ้านายขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ไม่มีผู้ใดขาดได้ ถ้าไม่ช่วยงานเซยิตกันแล้วดูเหมือนเกือบไม่คู่กันทีเดียว เมื่องานข้างนอก ๆ เป็นการใหญ่โตอยู่เช่นนั้น แต่การเฉลิมพระชนมพรรษาในพระบรมมหาราชวังก็เรียบร้อยยิ่ง ขุนนางผู้ใหญ่แต่จะมาเฝ้าก็ไม่มี เพราะการที่ทรงนั้นเป็นคนละอย่างกันกับที่เขาทำ ๆ กันอยู่

เมื่อมาถึงปีชวดฉศก^๑ กำลังการทำบุญเซยิตสนุกสนานถึงอย่างเอกอยู่นั้น จึงมีพระราชประสงค์ที่จะให้การเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นการครึกครื้นบ้าง ^{๐๕/๐๓/๒๕๖๖} อาศัยที่พระชนมายุ

ครบ ๖๐ ปี ต้องแบบข้างจีนเรียกว่าบันส่ว
ใหญ่ สมเด็จพระยาท่านก็เห็นด้วย จึงได้
คิดจัดการเป็นการใหญ่ มีพระสงฆ์ สวด
พระพุทธรูปที่ห้องพระโรง ๖๐ รูปเท่าพระ
ชนมายุ แล้วบ่าวร้องให้เจ้านายข้าราชการ
ทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระทุกวังทุกบ้าน แล้ว
ให้จุดประทัดตามวังเข้าบ้านขุนนางราษฎรทั่วไป
เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ๆ ตั้งแต่พระบาท
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้น จัดของ
ถวายต่าง ๆ ตามแต่ผู้ใดจะคิดทำคิดสร้างขึ้น
แต่ไม่สู้ทั่วกันนัก เจ้านายถวายมากกว่าขุนนาง
พวกจีนก็ถวายเทียนดอกไม้และแพร มีเสด็จ
ออกพระที่นั่งอนันตสมาคมคล้ายออกแขก
เมือง เจ้านายและขุนนางอ่านคำถวายไชยมงคล
ทีละคราว แล้วพระราชทานเหรียญทองคำตรา
มงกุฎหนักคำสิงทองแจกจ่ายทั่วไปเป็นอันมาก
เหรียญนั้นที่พระราชทานพวกจีน มีหูร้อยสาย

ใหม่สำหรับสวมคอ ข้างล่างมีห่วงสำหรับ
 ห้อยกุ๊ ครั้นเมื่อพระราชทานพวกจีนไปแล้ว
 ก็พากันห้อยคอเอาไว้ในเวลาแต่งตัวเต็มยศ แต่
 ไทย ๆ ที่ได้พระราชทานก็ไปเก็บเก็บ ๆ อยู่
 จึงรับสั่งให้ทำห่วงติดเสื้อเสียบ้างก็ได้ เจ้านาย
 ขุนนางบางคนก็ทำติดเสื้อเป็นห่วงขนมมาติด
 กับเข็มกลัดข้างล่างห้อยกุ๊ก็มี ไม่ได้ห้อยกุ๊
 ก็มี ที่ทำเป็นดอกจันทน์ด้วยเพชรต่าง ๆ รอง
 แล้วเย็บติดกับเสื้อก็มีต่าง ๆ ตามแต่ใครจะทำ
 ที่ติดก็มีไม่ติดก็มี บางคนก็เอาไปทำหลังดลั
 ขาแดงสูกด้องบ้าง ดลัขยาใส่หีบหมากบ้าง
 งานเฉลิมพระชนมพรรษานั้นทำอยู่สามวัน มี
 เทศนา ๕ ถิ่นที่ มีสรทมุธาภิเสก การตั้งปวง
 นั้นก็เป็นรูปเดียวกับเฉลิมพระชนมพรรษา
 ทุกวันทุกอย่าง เป็นแต่เปลี่ยนแปลงไปตาม
 กาลสมัยที่บ้านเมืองบริบูรณ์ขึ้นและคนตั้งปวง
 เข้าใจชัดเจนขึ้น แต่ในครั้งนั้นก็เป็นการ

เอ็กเกริกสนุกสนานมาก โปรดให้มีหมาย
 ประกาศห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ในเวลาเฉลิมพระ
 ชนมพรรษา^{นั้น}ด้วย แต่การต่อมาในปีถัด
 ปีชาลปีเถาะก็กร่อย ๆ ไปเกือบจะลงรูปเต็ม
 คงอยู่แต่พระราชกุศล แต่การข้างนอกยิ่ง
 ครึกครื้นใหญ่โตมากขึ้น ถึงมีจุดไฟจุดไฟ
 เตียนอย่างเฉลิมพระชนมพรรษาออกไปอีก
 ด้วย จนถึงเมื่อจะพระราชทานสุพรรณบัฏ
 เจ้าพระยาขมราช เป็น เจ้าพระยาภูธราภัย ที่
 สมุหนายก สมเด็จเจ้าพระยาได้รับสุพรรณ
 บัฏไว้แต่เดิม เป็นแต่ว่าที่สมุหพระกลาโหม
 ด้วยในเวลานั้น สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ยัง
 อยู่ ครั้นภายหลังจะพระราชทานสุพรรณ
 บัฏให้ เป็นที่สมุหพระกลาโหม ท่านไม่
 ยอมรับ 05/03/2566 เกะกะกันอยู่หลายปีภายหลังต้อง
 มาตกลงกันเป็น ให้เสด็จพระราชดำเนินงาน

แซยิด แล้วพระราชทานสุพรรณบัฏด้วย แต่
 ไม่ยอมรดน้ำ พระราชทานแต่น้ำสังข์เป็น
 อันได้เสด็จพระราชดำเนินในการแซยิดสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาครั่งหนึ่งแต่ปีชวดนั้นมา ก็เริ่มทรง
 พระราชดำริเตรียมการที่จะให้มีแซยิดใหญ่เป็น
 การตอบแทน พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า
 กรมหลวงวงศา สมเด็จพระเจ้าพระยา ซึ่งจะถึงร่วม
 กันเข้าในปีมะโรงสัมฤทธิศกปีเดียวกันทั้งสาม
 ราช แต่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าสวรรคต
 เสียก่อน กรมหลวงวงศา สมเด็จพระเจ้าพระยา
 ยังไม่ถึงวันเกิด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 ก็เสด็จสวรรคตเสีย ได้มาทำในแผ่นดิน
 ปัจจุบันนี้ ก็ทำเป็นการใหญ่ทั้งสองราช แต่
 ที่กรมหลวงวงศานั้น ดูเหมือนจะน้อยไปกว่า
 ที่กะภาคจะทำแต่เดิมมาก แต่ที่สมเด็จพระเจ้า
 พระยานั้น ยังมีโหฬาราดิเรกมากขึ้น งาน

แต่ก่อน ๆ เคยทำมาทั้งต้งานและบริวารเพียง
 ๗วัน ๘วัน ในปีมะโรงสัมฤทธิศกนั้น มี
 ละคมมวงวเลียงดูเรื่อยเจื้อยกันไปกว่า ๑๕ วัน
 บรรดาเจ้าภานายอากรที่มวงว หรือมีพวกพ้อง
 มวงวก็หางวไปเล่นและเลียงดูด้วยคนละ ๒ วัน
 ๓ วันจนทั่วกัน การทำบุญวันเกิดหรือที่เรียก
 ว่าชาxidนั้น ผู้ใดทำได้ผู้นั้นจึงเป็นผู้มเกียรตยศ
 ยิ่งใหญ่ หรือมีประโยชน์ชนอกมขหนงดงนี้

แต่ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้น เมื่อครั้งไปบวช
 เณร กรมพระปวเรศวริยาลงกรณรับสั่งแนะ
 นำช้กชวตามกระแสพระราชดำริของพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระ
 ราชดำริทำการพระราชกุศลในวันประสูติตั้งแต่
 ยังทรงผนวช เช่นได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น
 ข้าพเจ้าเกิดความเลื่อมใสเห็นจริงด้วย จึงได้
 เริ่มทำบุญวันเกิดนมาดงแต่ปีขาลอัฐศก๑๒๒๘

ทำอย่างอาราม ค้อมีสวดมนต์เลียงพระและ
 แจกผลากสิ่งของต่าง ๆ ตามที่มเหสีใช้สอย
 แก่พระสงฆ์ ในวัดบวรนิเวศน์บ้าง วัดอื่นบ้าง
 ครั้นเมื่อเสกมาอยู่ที่สวนกุหลาบในปีเถาะนพ
 ศก ๑๒๒๕ นั้น ก็ได้ทำอีกครั้งหนึ่งอย่าง
 อาราม ๆ เช่นทำที่วัด ไม่ได้บอกเล่าให้ใครรู้
 ครั้นในปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก ๑๒๓๐ เมื่อถึง
 วันเกิดนั้น ข้าพเจ้าเจ็บหนักจนไม่รู้สึกสม
 ประดีตัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวก็ทรงพระประชวรด้วย จึงได้เว้นไม่ไป
 หนึ่งไม่ได้ทำ ครั้นมาถึงปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๓๔
 เป็นเวลาพระบรมศพยังอยู่ และจะคิดทำอะไร
 ก็ยังไม่คล่องแคล่วไปได้ เลยค้างไปอีกปีหนึ่ง
 ครั้นเมื่อปีมะเมียโทศก จึงได้ปรึกษากับ
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ๐5/03/2566 เรื่องที่จะหล่อ
 พระชนมพรรษาตามแบบที่เคยหล่อมาแต่ก่อน

เพราะในเวลานั้นไม่มีผู้ใดนึกฝันอันใดให้เลย
 การถอนน้ำเดือน๕ในปีมะเส็ง เอกศก^{๓๘๕} ก็คงพระ
 พุทธรูปพระชนมพรรษาแต่๔ รัชชกาล กรม
 สมเด็จท่านก็ทรงเห็นสมควรที่จะหล่อตามแบบ
 อย่างแต่ก่อน จึงได้คิดเริ่มจะหล่อพระชนม
 พรรษาในต้นปีมะเมีย โทศก ๑๒๓๒ แต่
 สมเด็จเจ้าพระยาท่านไม่เห็นด้วย ท่านว่าจะ
 มานั่งใส่กะแนนอายุด้วย พระพุทธรูปเปลือง
 เงินเปลืองทองเปลวๆ แต่ก่อนท่านทรงพระ
 ชรา ท่านจึงทำค้อพระชนมพรรษา นี้ยังเด็ก
 ยังหนุ่มอยู่จะต้องทำทำไม เมื่ออธิบายกันไป
 ในเรื่องที่จะต้องตั้งถือน่าเป็นต้น จึงได้ตกลง
 เป็นอันได้หล่อ ครั้นเมื่อหล่อพระแล้วก็จะ
 ต้องฉลอง และข้าพเจ้ามีความปรารถนาที่จะ
 ฉลองพระพุทธรูปนั้น ในเมื่อถึงกำหนดวัน
 เกิดที่เลขทำบุญมาแต่ก่อน จึงได้คิดกำหนด

การที่จะฉลองพระพุทธรูปพระชนมพรรษาด้วย
 ทำบุญวันเกิดด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการใหญ่
 ที่แรกซึ่งข้าพเจ้าจะได้ลงมือทำบุญ ในครั้ง
 นั้นเป็นเวลาที่ยุทธธรรมนิยมฝรั่งใหม่ๆ ได้
 ไปเห็นเขาคดแต่งฟื้นฟูกันในการรับรองที่
 สิงคโปร์บ้าง ที่ปัตเตเวียบ้าง พวกที่ไปด้วยกัน
 และพวกที่มีความจงรักภักดี อยากจะช่วยคด
 แต่งในการทำบุญนั้นให้เป็นการครึกครื้นสนุก
 สนานเหมือนอย่างที่เคยไปเห็นมา และจะให้
 เป็นที่พอใจข้าพเจ้าด้วย จึงได้มีผู้มารับ
 เป็นเจ้าหน้าที่ จะคดแต่งตามขालาพระบรม
 มหาราชวังให้เป็นการสนุกสนาน แต่สมเด็จพระ
 เจ้าพระยาท่านศกใจไปว่าจะทำการแซยิดอย่าง
 จีนหรืออย่างไทยแถมจีน ซึ่งถือกันว่าเป็น
 เกียรติยศใหญ่สำหรับผู้ใหญ่ ก็อสูงว้ยและสูง
 บรรดาศักดิ์ในเวลานั้น จึงเข้ามาห้ามไม่ให้ทำ

โดยยกแบบอย่างจีนว่า ถ้าอายุยังไม่ถึง
ห้าสิบเอ็ดปีเขาห้ามไม่ให้ทำ ถ้าผู้ใดทำแล้ว
จะมีอายุสั้น ก็ได้อธิบายกันมาก ว่าที่จะทำ
เป็นการฉลองพระและทำบุญกันอย่างไทยๆแท้
ไม่เกี่ยวกับเงินเลย ก็ยังไม่ตกลง ถึงเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์มาคั่นตัวอย่างในเรื่องจีนต่าง ๆ
อธิบาย ดูเป็นการใหญ่โตกันมาก ข้าพเจ้าก็
ไม่ยอมรับว่าเป็นอย่างจีนอยู่ถ้ายเดียว ภาย
หลังตกลงเป็นอันได้ทำ แต่การที่จุดไฟนั้น
ประกาศห้ามปรามกัน แข็งแรง ล่วงมาอยู่
หลายเดือน คนหนุ่ม ๆ ที่ได้รับทำก็ไม่ฟังขึ้น
ทำการที่ตระเตรียมทำนั้นก็เฉพาะที่ในวังแห่ง
เดียว แต่เป็นด้วยการถึงเถียงกันนั้น โต้ตั้ง
มากอย่างไรนั้นอย่างหนึ่ง เพราะผู้รับทำที่
ในวังแล้วก็ไม่ยอมเลิก เลยไปคิดทำที่บ้าน
ตัวต่อไปอีกบ้างหรืออย่างไรก็ไม่ทราบเลย ไม่

ได้มีประกาศบอกเล่าอันใดเหมือนอย่างปี่ชวด
 นศก ๑๒๒๖ แต่ครั้นเมื่อถึงงานเข้าจริงมีผู้
 จุดไฟในลำแม่น้ำและตามถนนมากถึง ๕ วัน ๖
 วัน ด้วยการครั่งนั้นหลายวันติดกัน ครั้นเมื่อจุด
 ไฟหลายวันพวกฝรั่งก็พลอยจุดด้วยบ้าง และ
 มีผู้ให้พรในวันเกิดนั้นขึ้นด้วย จึงได้มีเหรียญ
 รางวัลบรรดาผู้ซึ่งแต่งช่มไฟในวัง เป็นรางวัล
 ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ การแต่งช่มไฟครั้งแรกนั้นเป็น
 การเอิกเกริกสนุกสนานอย่างยิ่ง ที่ราษฎรไม่
 เคยเห็นงดงามเช่นนั้น ความนิยมเต็มใจใน
 การแต่งไฟก็มีขึ้นในวันหลัง ๆ มากขึ้นทุกวัน
 การที่เห็นเป็นข้อขัดข้องเสียหายอย่างใด ก็
 ดูเป็นไม่มีผู้ใดพูดถึง เมื่อมีผู้ไปพูดต่อว่า
 ฝรั่งหรือชแวงเหตุผลตามแบบอย่างข้างจีนให้
 ฝรั่งฟัง ก็ไม่ถูกอารมณ์ฝรั่งเข้าใจ ด้วยเขา
 ถอวันเกิดเจ้าแผ่นดินเป็นแน่ขนันลฮอดิเดกั

กลับเห็นดีไปด้วย การที่ยกข้อขัดข้องอย่าง
 จนนั่นก็เป็นอันสงบ เป็นแต่ผู้ซึ่งเชื่อถือตำรา
 จีน หรือไม่เชื่อถือแต่ชอบใจตำรา ก็บ่นอบๆ
 อับๆ ไปด้วยความหวังใจว่าจะตายเร็วบ้าง เป็น
 ห่วงด้วยทรัพย์สินสมบัติของคนอื่นจะสิ้นไร้ไม่ตอก
 ไปบ้าง ในปีนั้นเองมีพระบรมวงศานุวงศ์และ
 ข้าราชการอ่านคำถวายพรอย่างเฉลิมพระชนม
 พรรษาไปชวต ๑๒๒๖ ขึ้นเป็นคราวแรก คำ
 ตอบจึงได้มีคำชอบใจที่จุดไฟคิดท่ายอยู่ ซึ่ง
 ดูไม่น่าจะกล่าว แต่ที่กล่าวในเวลานั้นเพราะ
 เป็นที่หมายแห่งความจงรักภักดี การจุดไฟ
 ในการเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นอันพร้อม
 มวลทั่วถึงขึ้นโดยลำดับโดยไม่ต้องกะเกณฑ์ขอ
 ร้องอันใด ในปีที่สองคือปีมะแม ตรีศก ๑๒๓๓
 เว้นไว้แต่บางแห่ง พังมาเป็นอันจุดทั่วถึงกัน
 ในปีระกา เบญจศก ๑๒๓๕ เป็นลำดับอย่างขึงอยู่

เท่านั้น เพราะฉะนั้นการจุดไฟในงานเฉลิม
พระชนมพรรษา^๕ เกิดขึ้นโดยความเต็มใจ
ของคนทั้งปวงแท้ ไม่ได้มีข้อร้องอย่างหนึ่ง
อย่างใดเลย จนถึงทุกวันนี้ก็เป็นนักขัตตฤกษ์^๖
อย่างหนึ่ง ซึ่งคนทั้งปวงรู้สึกว่าเป็นหน้าที่หรือ
เป็นธรรมเนียมที่จะต้องทำเหมือนอย่างตรุษ
สงกรานต์ ก็เป็นอันต้องกับแบบอย่างประเทศ
อื่นๆ ยกเสียแต่เมืองจีน หรืออย่างไรที่ยก
มาว่ากันอยู่นั้น

การพระราชกุศลในการเฉลิมพระชนม
พรรษามากขึ้นบ้างตามปีที่ผิดปกติ น้อยลงบ้าง
ตามปีที่เป็นปกติ แต่คงนับว่าค่อยทวีขึ้นตาม
ลำดับเป็นตอน ๆ จนกว่าจะคงรูปเช่นทำอยู่ใน
ปัจจุบัน^๕ ก็หลายคราวที่เปลี่ยนผลัดขั้ว^๕ เกือบ
กันไป จะต้องกล่าวแต่ปีซึ่งเป็นปกติ เป็น
ท้องเรื่อง การเฉลิมพระชนมพรรษา มีข้อ

ปรากฏเป็นสองตอน คือฉลอมอย่าง ๑ เฉลิม
 อย่าง ๑ คำที่เรียกว่าฉลอนั้น คือฉลอม
 พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา ซึ่งมีมา
 แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ใ้สมโภชในวันสวดมนต์ถือน้ำเดือน
 ๕ แลวันสงกรานต์เป็นการฉลอม ครั้น
 มาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ยกการฉลอมพระชนมพรรษามาทำใน
 เดือน ๑๑ การฉลอมพระชนมพรรษาใน แผ่น
 ดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้า
 ดูตามจำนวนพระสงฆ์ที่สวดมนต์ และที่ทำ
 การในห้องพระโรง อยู่ข้างเป็นการใหญ่กว่า
 เฉลิมพระชนมพรรษา ยกเสียแต่ปีชวด ฉศก
 ๑๒๒๖ การที่เป็นเช่นนั้นก็จะเป็นด้วยแต่เดิม
 เมื่อแรกจะทรงทำนั้น ทรงเห็นว่าวันตามทาง
 จันทรคตินับบรรจบรอบอย่างไทย ๆ นั้น เข้า

ใจง่ายทั่วกัน การพระราชกุศลเช่นวันประสูติ
 วันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทั้ง ๓ พระองค์ที่ล่วงแล้ว และการพระราชพิธี
 ฉัตรมงคลก็ทำอยู่ตามจันทรคติ แต่ส่วนที่จะ
 ทำการเฉลิมพระชนมพรรษานั้น เคยทรงมา
 แต่ก่อนตามสุริยคติ และโปรดว่าต้องกัน
 กับทางคำนวณอย่างที่ใช้ในประเทศยุโรปด้วย
 ถ้าในเวลาแรกจะกำหนดการเฉลิมพระชนม
 พรรษาตามสุริยคติ ผู้ซึ่งทราบวิชาโหรอยู่ก็จะ
 เข้าใจ ผู้ซึ่งไม่ทราบก็จะบ่นสงสัยไปต่าง ๆ
 เห็นเป็นเลื่อนไปเลื่อนมา เพราะนับเชอทาง
 จันทรเสียซิมซาบแล้ว จึงได้โปรดให้ยก
 การฉลองพระชนมพรรษามาฉลองในวันพระ
 ชนมายุบรรจบรอบตามทางจันทรคติ เป็นการ
 ออกหน้าออกตา การเฉลิมพระชนมพรรษา
 ตามสุริยคติไว้ทำเป็นการลับ ๆ ซ่อน ๆ ไม่ต้อง

อย่างไทยเข้าดู คงโดนกันเปรี้ยงทีเดียว คำ
 สมเด็จเจ้าพระยาซึ่งข้าพเจ้ายกมากล่าวในที่
 ถ้าคนทุกวันนี้ฟังก็จะเห็นว่าจุดเต็มที่ แต่ที่แท้
 ในเวลานั้นไม่จุดเลย กำลังเข้มงวดเป็นวิชา
 ลับอย่างหนึ่งซึ่งขยับจะปิดกันด้วย การที่โจทก์
 กันจนนี้ เพราะเรื่องวันเกิดข้าพเจ้า เมื่อ
 คำนวณตามอย่างโหราศาสตร์ไทยๆ มักจะไป
 บรรจบรอบในวันที่ ๒๐ เวลาเที่ยงคืนแล้ว
 เองๆ แต่วันกำหนดซึ่งลงไว้ในปฏิทินหมอ
 ขรดเลเป็นต้น ว่าเป็นวันที่ ๒๑ เดือนเสปเตม
 เบอ เกล่อนจากวันที่ข้าพเจ้าเกิดจริง ๆ วัน
 หนึ่ง แต่เพราะเวลาที่บรรจบรอบนั้นมักจะ
 ล่วงเที่ยงคืนไปแล้ว การอะไรต่างๆ มีสร
 มุธาภิเศกเป็นต้น ข้าพเจ้าจึงได้เลื่อนไปไว้
 วันที่ ๒๑ เพื่อจะให้เป็นเวลากลางวันพรั
 ้อมกัน และจะไม่ให้ต้องเป็นข้อถู่เถียงกัน

กับฝรั่ง ซึ่งได้ทราบมาเสียนานแล้ว ว่าเกิด
 วันที่ ๒๑ สมเด็จพระเจ้าพระยาท่านเข้าใจว่าเกิด
 วันที่ ๒๑ ครั้นเมื่อท่านทราบว่าโหรคำนวณ
 ตกในวันที่ ๒๑ จึงได้เกิดเถียงกันขึ้น ยกคำ
 ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯรับสั่งมาแล้ว
 เพราะท่านเป็นผู้รับหน้าที่คำนวณวันเกิดให้ใครๆ
 มีท่านเจ้าพระยาภูธราภัยเป็นต้น แทน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัว แต่ที่
 แทนท่านไม่ได้คำนวณอย่างไทย ท่านนับวัน
 อย่างฝรั่งเช่นนี้ ในเวลานั้นเป็นวิชาลับที่ไม่
 มีผู้ใดทราบก็เข้าใจกันว่าคำนวณอย่างไทย จึง
 ได้ไปเกิดเถียงกันขึ้นกับโหรจนได้ทราบความ
 จริงในการที่ผิดไปเพราะวันเกิดของข้าพเจ้าตั้ง
 เช่นกล่าวมาแล้ว

05/03/2566

เพราะการที่จะคำนวณวันเกิดตามสุริยคติ
 มีผู้ทราบน้อยเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงทำการเฉลิมพระชนม
 พรรษาเป็นการข้างใน ฉลองพระชนมพรรษา
 เป็นการข้างหน้า แต่เรียกว่าฉลองพระชนม
 พรรษา เพราะฉลองพระพุทธรูปพระชนม
 พรรษา การฉลองพระชนมพรรษาแต่ก่อน
 ทำที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระพุทธรูปพระ
 ชนมพรรษาปีเก่า ๆ ตั้งบนพระที่นั่งเศวตฉัตร
 ต้องยกห่อใหม่ขึ้น ตั้งบนพานทองสองชั้น
 แล้วตั้งบนโต๊ะเงินอยู่ตรงหน้าพระเกล้า ทรง
 พระที่นั่งบรมพิมานลงมาที่พระแท่นถม (เดิม
 ตั้งอยู่ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม หน้าพระที่นั่ง
 เศวตฉัตร) ตั้งเทียนบูชาเก้าองค์พระพุทธรูป
 ไขเทียนเล่มละสองสลึงติดเชิงเทียนแก้ว รูป
 ไขรูปกระแจะ พระสงฆ์หนึ่ง मुख เหนือ ประทับ
 ข้างมุขใต้ พระสงฆ์ไขเก้าพระพุทธรูป สวด
 มนต์เย็นฉันเช้า แล้วถวายเทศนามงคลวิเศษ

เวลาค่ำกัณฑ์หนึ่ง มีดอกไม้เพลิงด้วยทั้งสอง
คืน การฉลองพระชนมพรรษาเป็นการแทน
มหาชาติที่เคยมีมาแต่ก่อน

ครั้นในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ในคราวแรกการ
เฉลิมพระชนมพรรษา ก็กับการฉลองพระชนม
พรรษาวันใกล้กัน จึงได้ฉลองที่พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย แล้วงานเฉลิมพระชนม
พรรษาต่อไป ครั้นภายหลังงานเฉลิมพระชนม
พรรษาใหญ่ขึ้นตามลำดับ เมื่องานฉลองพระ
ชนมพรรษา มีกำหนดวันห่างกับเฉลิมพระชนม
พรรษา จะออกไปทำที่องพระโรงอย่างแต่ก่อน
ก็จะเป็งานใหญ่สองงานใกล้กันไป จึงได้
ย้ายเข้ามาทำเสยที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ใช้
บุษบกดอกไม้ที่ตั้งสมโภชในวัน สวด มนต์ถือ
นำเดือน ๕ มาตั้งพระพุทธรูปปีที่ล่วงมาแล้ว
องค์ที่หล่อใหม่แยกไปตั้งโต๊ะ หมูไว้ต่างหาก

เหมือนอย่างที่ตั้งโต๊ะจีนแต่ก่อน เทียนนมัสการ
 เก่าองค์พระพุทธรูป บักเชิงแก้วเหมือนอย่าง
 แต่ก่อน เว้นแต่ไขเล่มยาวขึ้นสองเท่า เพื่อ
 จะให้ทนอยู่ได้ตลอดเวลาสวดมนต์ ไขตั้งราย
 ตามฐานบุษบก แต่รูปนั้นเปลี่ยนเป็นรูปจีน
 ก่อนเวลาที่สวดมนต์ มีพระสุหร่ายทรงประ
 พรหมน้ำหอม และทรงเจิมพระพุทธรูปด้วย
 พระที่จะหล่อใหม่ทรงห่มแพรสีทับทิมขึ้นใหม่
 ที่หน้าบุษบกพระพุทธรูปตั้งพระเต้าน้ำพระพุท
 ธมนต์ คล้ายกันกับเฉลิมพระชนมพรรษา พระ
 สงฆ์ที่สวดพระพุทธรมนต์ในรัชกาลก่อน ใช้
 พระราชาคณะพระครุเปรียญต่างวัด แต่ใน
 รัชกาลปัจจุบันนี้ใช้พระสงฆ์ราชาคณะภูม
 นุกรมเปรียญจนอันดับวัดราชบพิธสิ้นทั้งวัด
 ถ้าปีใดไม่พอ ก็ใช้พระราชาคณะภูม
 เปรียญวัดนิเวศน์ธรรมประวัติเพิ่มเติมเท่าจำ
 นวนพระพุทธรูป ของไทยทานที่ถวายในเวลา

คำนั้น บางทีก็มีไตรสลับบ้าง ไตรผ้าบ้าง
 ยามโหมดเทศ ที่มีผ้าบ้างก็มี ในคราวแรก
 ฉลอง ทรงถวายไตรพระสงฆ์ห่มผ้าแล้วจึงได้
 สวดพระพุทธมนต์ สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
 และเจ็ดตำนาน กำหนดการฉลองพระชนม
 พรรษานี้คงจะอยู่ในวันเดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ
 สวดพระพุทธมนต์ แรม ๔ ค่ำนั้น เว้นแต่บางปี
 ดิถีเคลื่อนจึงได้เลื่อนสวดมนต์ไปแรม ๔ ค่ำ ๕
 ค่ำนั้นบ้าง สวดมนต์จบแล้วจุดดอกไม้เพลิง
 มีพุ่มกระถางระทวนแห่แหน สหัสธารา ตู
 พ้อม เวลาเช้าเลี้ยงพระ มีของไทยทานที่เป็น
 ส่วนของหลวง และส่วนที่มีผู้ถวายช่วยในการ
 พระราชกุศล เท่าจำนวนพระชนมายุบ้าง แต่
 ไม่มีกำหนดแน่ว่ามีมากน้อยเท่าใด บางทีก็ฝัน
 ๐๕/๐๓/๒๕๖๖
 กันไปเสียอย่างไรรอไว้ถวายต่อเฉลิมพระชนม
 พรรษา ซึ่งมักจะอยู่ภายหลังฉลองพระชนม

พรรษาโดยปกตินั้นก็มี เพราะฉะนั้นเครื่อง
 ไทยทานจึงขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่นั่น ตามแต่จะมีผู้
 ถวายมากและน้อย และสิ่งของนั้นบางทีก็ซ้ำ
 กันหลาย ๆ สิ่ง เช่น โคม ๓ ใบ ๔ ใบ เป็นต้น
 เพราะทรงพระราชอุทิศไว้ว่า ผู้ใดถวายของ
 คำรบพระชนมพรรษาที่นกำหนดการฉลองพระ
 พุทธรูปนี้แล้ว ก็ให้ใช้เป็นเครื่องไทยทานใน
 การฉลองพระนันทสน เมื่อพระสงฆ์ฉันแล้ว
 ถวายยถามีสวด ยสุมี ปเทเส กปฺเปติ แลยანი
 คาถา รัตนสูตร ตับเทียนครอบพระกริ่งเหมือน
 การฉัตรมงคลวันกลาง แล้วทรงปล่อยสัตว์
 สุนัขกรียาพระยาไชยฎีกกราชเสรมฐี^๑ เป็นผู้จัด
 พระราชทานเงินเป็นราคาไปละร้อยบาท เวลา
 บ่ายเจ้าพนักงานตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภช

05/03/2566

๑ พระยาไชยฎีก เถียร ต้นสกุลโชติคระเสถียร เป็น
 ข้าหลวงเดิมทั้งสามภรรยา.

พระพุทธรูป ครั้นเวลาพลบค่ำทรงมูรธาภิเศก
 ในที่พระบรรทม ไม่ได้ประโคมพิณพาทย์ แล้ว
 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนามงคล
 วิเศษต่าง ๆ เหมือนอย่างในรัชกาลที่ ๔ มี
 ดอกไม้เพลิงอีกคันทิ้ง เป็นเสร็จการฉลอง
 พระพุทธรูปพระชนมพรรษา

การเฉลิมพระชนมพรรษา ที่มกำหนดงาน
 อยู่เป็นปกตินั้นเป็น ๔ วันบ้าง ๕ วันบ้าง คือ
 วันที่ ๑๘ เดือนกันยายน เป็นวันเริ่มสวด
 พระพุทธมนต์สะเดาะพระเคราะห์ ในพระ
 ที่นั่งไพศาลทักษิณ วันที่ ๒๐ เวลาเช้าพระสงฆ์
 นั้น เวลาค่ำพระสงฆ์ธรรมยุติกาสวดมนต์ที่
 พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันที่ ๒๑ เวลาเช้า
 นั้นแล้วทรงพระมูรธาภิเศก เวลาเที่ยงพระ
 บรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการถวายชัยมงคล ถ้า
 ปีที่เป็นปกติไม่มีการไว้วางขันในราชตระกูล มี

การเลี้ยงโต๊ะในเวลาค่ำ ถึงตสวตมนต์ไว้ ต่อ
วันที่ ๒๒ พระสงฆ์มหานิกายจึงได้สวตมนต์ที่
ห้องพระโรง วันที่ ๒๓ เช้าฉัน แล้วจึงได้มี
เทศนาต่อไปอีก ๔ กัณฑ์ ถ้าเช่นนี้งานเป็น
๕ วัน ถ้าไม่มีเลี้ยงโต๊ะ พระสงฆ์มหานิกาย
สวตมนต์ ในวันที่ ๒๑ วันที่ ๒๒ นั้น งานก็
เป็น ๔ วัน แต่การเทศนานั้นไม่แน่ บาง
เวลามีพระราชกิจอื่นหรือไม่ทรงสบาย ก็
เลื่อนวันไปจนพนักงานก็มี สวตมนต์ที่วัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ๓ วัน มักจะเริ่มในวันที่
๑๕, ๒๐, ๒๑, บางปีเลื่อนไปวันที่ ๒๐, ๒๑,
๒๒, การที่เลื่อนไปเลื่อนมามักจะเป็นด้วย
การเฉลิมพระชนมพรรษากระชั้นกันกับฉลอง
พระชนมพรรษานออย่างหนึ่ง กระชั้นพระราช
พิธีก่อนนำสารทอย่างหนึ่ง เป็นปีเปลี่ยนนักษัตร
ซึ่งต้องทรงพระมุรธาภิเศก ทรงกำหนดเวลา

เต็มหนึ่งอย่างหนึ่ง จึงจะกำหนดเอาแน่ที่เดียว
 นักไม่ได้ จำจะต้องฟังหมายสงกรานต์
 หรือหมายที่ลงในราชกิจจานุเบกษาตามปีเป็น
 ประมวลด้วย

สวดมนต์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การสวดมนต์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 เกิดขึ้นด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงเคารพต่อพระมหามณเฑียรตนปฏิมากร
 เป็นอย่างยิ่ง ถ้าการพระราชพิธีใหญ่ ๆ
 อันใดเช่นบรมราชาภิเศก โสกันต์เขาไกรลาส
 ก็โปรดให้ล่ามสายสัญญาณมาแต่วัดพระศรี
 รัตนศาสดาราม ถึงพระแท่นมณฑลด้วย
 เหมือนอย่างพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ด้วย
 05/03/2566
 แต่ก่อนพระมหามณเฑียรตนปฏิมากร เคยเชิญ
 มาตั้งในพระแท่นมณฑลด้วยทุกครั้ง ฟังเล็ก

เลียบ เมื่อเจริญขึ้นประดิษฐานบนพระเบญจา
 สูงตามที่ได้อกล่าวมาแล้ว ในการเฉลิมพระ
 ชนมพรรษา^๕ ก็นับว่าเป็นการใหญ่ ถึงว่า
 จะล่ามสายสัญญาณ^๖ ก็ยังเป็นการสมควรที่จะ
 ทรงสักการบูชาพระมหามณีนรัตนปฏิมากรใน
 เวลาที่เป็นมหาสมัญมงคลการนั้น จึงได้โปรด
 ให้มีเทียนพระมหามงคลและเทียนเท่าพระองค์
 ด้วยสำหรับหนึ่ง มีพระสงฆ์สวดมนต์วันละ ๕ รูป
 เปลี่ยนทั้ง ๓ วัน เป็น ๓ สำหรับ ตามใน
 บริเวณพระอุโบสถ หลังพระนักกำแพงแก้ว
 ดงโคมรายรอบ แต่ครั้งมาถึงในแผ่นดิน
 ปัจจุบันนี้ มีการตกแต่งศาลาราย และกำแพง
 แก้วพระพุทธรูปรางค์ปราสาท พระศรีรัตน
 เจดีย์เพิ่มเติมขึ้นอีก ในพระอุโบสถก็จุด
 เทียนรายจงกลตามชั้นบุษบก และมีเทียนเถา
 เด่มใหญ่ ๆ จุดที่ตรงนำพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬา
 โลก พระพุทธรูปเสถียรภาพลัย ข้างละ ๗

เล่นด้วย ตรงพระทวารกลางขึ้นไป ตั้งเสา
 กิ่งจกกลุขชาเทวดานพเคราะห์ ๘ ต้น มีรูป
 เทวดาบักประจำทุกต้น มีเทียน รูป ดอกไม้
 ฉัตร ธง ตามสี่และตามกำลังของเทวดานั้น ๆ
 เมื่อเสด็จออกทรงถวายไตรยาม พระสงฆ์ที่มา
 คอยสวดมนต์รับออกไปครองผ้าแล้ว ทรงจุด
 เทียนพระมหามงคล และเทียนเท้าพระองค์
 เทียนพานตามหน้าพระแล้วเสร็จ พอพระสงฆ์
 กลับเข้านั่งที่พร้อม จึงได้ทรงจุดเทียนเครื่อง
 นมัสการทองใหญ่ สังฆการีว่าวิบัติติที่เดียว
 ไม่ต้องทรงศีล แล้วเสด็จทรงจุดเทียนรูปตาม
 จกกลุขชาเทวดานพเคราะห์ เจ้ากรมปลัดกรม
 ไทรวาบูชาเทวดาด้วยภาษาไท และแปลเป็น
 ภาษาไทยตามลำดับที่เวียนของพระเคราะห์
 นั้น ๆ 05/03/2566 ไม่ได้ประทับอยู่จนเวลาสวดมนต์จบ
 ด้วยมีการพระราชกุศลอยู่ข้างใน การที่เสด็จ

พระราชดำเนินวัดพระศรีรัตนศาสดารามเช่น
เหมือนกันทั้งสามวัน แต่เวลาเข้าไม่ได้เลย
พระ รอไว้มาฉันทอวันพระสงฆ์มหานิกายฉันท
ในวันที่ ๒๒ หรือ ๒๓ และได้รับของไทยทาน
เหมือนกับพระสงฆ์มหานิกายที่สวนมนต์
ในท้องพระโรง ฯ

สวตมนต์เสดตะพระเคราะห์

๑ การสวตมนต์เสดตะพระเคราะห์นั้น พัง
มาเกิดขึ้นเมื่อปีขาล สัมฤทธิศก ๑๒๔๐^๓ ซึ่งเป็นปีเปลี่ยนทักษา พระเสารักษาพระชนมายุ
ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่จะต้องมีโหรบุชารับส่งตาม
แบบแต่ก่อน การเฉลิมพระชนมพรรษา ตั้ง
แต่ปีมะแมตรีศก ๑๒๓๓ มาทรงบำเพ็ญแต่
พระราชกุศลอย่างเดียว มิได้มีการบูชาเทวดา
หรือบูชาพระเคราะห์อย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเกี่ยว
ข้องกับโหรเลย เพราะทรงทำตามอย่างที่
เคยทรงมาแต่เมื่อยังทรงผนวชเป็น สามเณร
อยู่ เป็นการในพระพุทธศาสนาแท้ ครั้นเมื่อ
ถึงกำหนดที่จะเปลี่ยนทักษาไปเข้าแบบอย่าง
พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน ที่เมื่อถึงกำหนด

เช่นนี้ต้องทำการรับส่งอย่างไสยศาสตร์ ซึ่ง
 เป็นราชประเพณีมีมามิได้ขาด สมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศเธอ^๑ จึงได้ทรงจัดการตามแบบอย่าง
 แต่ก่อน คือจะให้มิโหรบูชาเสดาะพระเคราะห์
 รับส่งด้วย แต่ท่านไปทรงคิดตำราบูชาขึ้นใหม่
 ให้ดีกว่าที่โหรทำเหลว ๆ มาแต่ก่อน คือให้
 มีการสวดมนต์แชกด้วยในระหว่างบูชาเทวดา
 นับเป็นธรรมเนียม แต่ก่อน ๆ ก็เห็นจะมีตำรา
 ทำมา แต่ข้าพเจ้าไม่เคยทำและไม่ได้เคยเห็น
 เป็นแต่ได้ยินเล่า เขาจัดคาถาต่าง ๆ ตามองค์
 เทวดา ว่าเทวดาองค์นั้นเสวยอายุ ให้สวด
 คาถาอย่างนั้นก็จะตามกำลังวัน คือพระอาทิตย์
 สวด อุเทศยณจกขุมมา ๖ จบ พระจันทร์สวด
 ขนทุนนินิมิตต์ ๑๕ จบ พระอังคารให้สวด
 ยสุสานภาวโตยกษา ๘ จบ พระพุธให้สวด
 สพพาสวีวิษชาติ ๑๗ จบ พระเสาร์ให้สวด

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานิภา
 ปรบั กษ.

ยโตหี ๑๐ จบ พระพฤหัสบดีให้สวด
 ปุเรนตมโพธิสมภาเร นิพพตคัม โมรโยนิย์
 ๑๕ จบ พระราหูให้สวด กิณฺณุสนฺตฺรมาโนว
 ๑๒ จบ พระศุกร์ให้สวด อปฺปสนฺเนทินาถสฺส
 ๒๑ จบ พระเกตุให้สวด ขยนฺโต ๕ จบ
 จะสวดสลับกับโหรหรือสวดคนละที่อย่างไรรู้
 ไม่ทราบเลย แต่ท่านทรงเห็นว่าโคมแท้ จึงได้
 ไปปรึกษาเจ้าคุณ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
 วัดราชประดิษฐ จัดพระสูตรที่ที่กำหนดนับได้
 ตรงกันกับกำลังเทวดา เช่น อริยมรรค ๘
 ตรงกับพระอังคารเป็นต้น ถ้าที่ไม่ครบ ก็ใช้
 ๒ สูตร ๓ สูตร พอให้บรรจบครบจำนวน
 กำลังวันจัดเป็นส่วนหนึ่งของเทวดาองค์นั้น ๆ ตาม
 ลำดับ คือพระอาทิตย์สวดอนุตตรีย์ ๖
 พระจันทร์สวดจรณ ๑๕ พระอังคารสวด
 อัญญังกิกมรรค ๘ พระพุธสวดพละ ๕
 อินทรีย์ ๕ โพชนงคัม ๗ รวม ๑๗ พระเสาร์

สวดทศพลญาณ ๑๐ พระพหูสวดสี่สวด
 ทศสัญญา ๑๐ อนุบุพพิหาร ๕ รวม ๑๕
 พระราหูสวดสติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔
 อธิษาท ๔ รวม ๑๒ พระศุกร์สวดอริย
 ทรพีย์ ๗ สัมปปริสธรรม ๗ สัมมาสมาธิปริก
 ขาร ๗ รวม ๒๑ พระเกตุสวดอาภาตวัตถ ๕ มี
 กาลาแผ่ส่วนบุญและให้พระเจ้าของงานผู้ที่บูชา
 แหกสลัไปทุกหมวด ถ้อยคำที่โหรจะบูชา
 นั้นก็แต่งใหม่ ให้เป็นภาษามคธซึ่งดีกว่า
 ภาษาโหรเดิม ที่เป็นคำไทยก็ให้เรียงเป็นคำ
 ร่าย โหรเริ่มบูชาไหว้ครุและบูชานพเคราะห์
 ทั่วกันก่อน แล้วพระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ตั้ง
 แค้นโมไปจนจบกาลาที่สำหรับ สวดก่อนสูตร
 ต่าง ๆ แล้วหยุดไว้ โหรจึงบูชาเทวดารายองค์
 ตั้งแต่อาศิตยเป็นต้นไป ว่าภาษามคธเป็น
 ทำนองสรภัญญะแล้วว่าภาษาไทยแปล เชิญ
 เทพดาองค์นั้นกับทั้งบริวารให้รับ อามิสพล

ธรรมพลี และให้ของกันรักษาเจ้าของงานผู้ทำ
 พอบอบองค์หนึ่งหยุดไว้ พระสงฆ์สวดสูตร
 ต่าง ๆ สลับกันไปทุก ๆ องค์เทวดา เมื่อหมด
 แล้วโหรจึงได้ว่าคำอธิษฐาน และคำให้พร
 รวยทำยอีกครั้งหนึ่ง พระสงฆ์ก็สวดคาถา
 ให้พรรวยทำยแล้วสวดคาถาเมตตสูตร ขันธ
 ปรีตร และทำยสวดมนต์จึงเป็นอันจบ อยู่ใน
 ๔ ชั่วโมง ๕ ชั่วโมง วิธีที่สวดเช่นนี้ กรม
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทำที่วังมาช้านานแล้ว ครั้น
 เมื่อถึงปีชาล สัมฤทธิศก ๑๒๔๐ เป็นเวลาที่จะ
 ต้องทำการบูชาเทวดา เสดาะเคราะห์ตามแบบ
 อย่างเก่า ท่านจึงได้นำแบบใหม่นี้ มาแก้ไข
 ตกแต่งถ้อยคำให้ต้องกันกับการหลวง มาขอ
 ให้ทำเสียอย่างใหม่ ด้วยอย่างเก่านั้นเรื่อว่า
 แหกเหลวฉก ครั้นเมื่อได้ทำในปีชาลนั้น
 เป็นคราวแรกแล้ว ปีต่อ ๆ มาท่านก็ขอให้ทำ
 เหมือน ๆ กันต่อไปตามเคยที่ได้ทำแล้ว จึง

ได้มีการสวดเสตะพระเคราะห์ล่วงหน้าก่อน
วันสวดมนต์ใหญ่ขึ้นอีกวันหนึ่ง

การที่จัดพระแท่นมณฑลในพระที่นั่งไพศาล
ทักษิณ ก็เป็นอันพึงมีใหม่ขึ้นในครั้งนั้น
เหมือนกัน พระแท่นมณฑลองค์น้อยระบายน
๓ ชั้นทำขึ้นใหม่องค์หนึ่งตั้งพระพุทธรูปใน
แบบ พระแท่นมณฑลอย่างเตี้ยฝรั่งตั้ง
พระพุทธรูปนอกแบบ และเทวรูปเครื่องบูชา
เทวดาพระแท่นหนึ่ง แต่พระพุทธรูปและเทว
รูปซึ่งตั้งบนพระแท่นทั้งสองนั้น เกิดขึ้นตาม
ลำดับแล้วผลัดเปลี่ยนกันไปตามกาลสมัย จะ
ว่าขึ้นที่เป็นแน่ไม่ได้

การสวดมนต์พระสังฆธรรมยุคิกา

05/03/2566

การที่จัดตกแต่งพระที่นั่งและสวดมนต์ทั้ง
ปวง คงตามแบบเดิมตั้งแต่เริ่มมีการเฉลิม

พระชนมพรรษา^๕นั้น ไม่ได้^๕ยัก^๕เขียง^๕เปลี่ยนแปลง
 เลข^๕ ถือ^๕ตั้ง^๕มา^๕หมุ่^๕บน^๕พระ^๕ที่นั่ง^๕เศวตฉัตร^๕ ที่^๕มา^๕
 กลาง^๕ตั้ง^๕พระ^๕พุทธรูป^๕ไชย^๕วัฒน^๕นี้^๕สำหรับ^๕แผ่นดิน^๕
 บัจุบัน^๕นี้^๕ พระ^๕พุทธรูป^๕ประจำ^๕พระ^๕ชนม^๕พรรษา^๕
 วัน^๕ และ^๕พระ^๕พุทธรูป^๕ประจำ^๕พระ^๕ชนม^๕พรรษา^๕ไป^๕
 มา^๕สอง^๕ข้าง^๕ และ^๕ตรง^๕หน้า^๕ตั้ง^๕เชิง^๕เทียน^๕พาน^๕พุ่ม^๕
 เครื่อง^๕นม^๕สักการ^๕พอส^๕สมควร^๕ ที่^๕มา^๕หน้า^๕ และ^๕ทพน^๕
 พระ^๕แท่น^๕ตั้ง^๕พระ^๕เต้า^๕เครื่อง^๕สร^๕ง^๕ม^๕ร^๕ชา^๕ภ^๕ิ^๕เสก^๕ต่าง^๕ๆ^๕
 ทั้ง^๕ชั้น^๕หยก^๕เชิง^๕เทียน^๕มี^๕เทียน^๕ทอง^๕ปัก^๕ เหมือน^๕
 อย่าง^๕พระ^๕ราช^๕พิ^๕ธี^๕ทั้ง^๕ปวง^๕ตาม^๕ชั้น^๕เตี้ย^๕ง^๕ลา^๕ก^๕ตั้ง^๕เชิง^๕
 เทียน^๕พาน^๕พุ่ม^๕ ที่^๕ฐาน^๕เตี้ย^๕ตั้ง^๕ต้น^๕ไม้^๕ทอง^๕เงิน^๕ ๔
 ทิศ^๕ และมี^๕ระ^๕ย้า^๕โคม^๕ไฟ^๕ข^๕ว^๕ค^๕บ^๕ถ^๕ค^๕อก^๕ไม้^๕ตั้ง^๕รอบ^๕
 ที่^๕พระ^๕แท่น^๕ถม^๕ตั้ง^๕เทียน^๕พระ^๕ม^๕ห^๕าม^๕ง^๕ค^๕ล^๕ ทำ^๕องค์^๕
 พระ^๕พุทธรูป^๕ประจำ^๕พระ^๕ชนม^๕พรรษา^๕กลาง^๕ตั้ง^๕โต๊ะ^๕
 ถม^๕วาง^๕ครอบ^๕พระ^๕เก^๕ย^๕ว^๕ย^๕อด^๕ท^๕ร^๕ง^๕เดิม^๕ และ^๕ครอบ^๕
 ม^๕ย^๕ร^๕ฉ^๕ัตร^๕ตั้ง^๕พาน^๕พุ่ม^๕ทอง^๕คำ^๕ ๒^๕ ชั้น^๕ ส^๕ลับ^๕

รายกันกับเชิงเทียนตามสมควร เครื่องนมัสการ
 การโต๊ะทองคำลงยาราชาชาติ ข้างพระแท่น
 เสวตฉัตรตั้งคู่เทียนเท่าพระองค์ทั้งสองข้าง
 บนพระที่นั่งบุษบกตั้งเครื่องศิริราชกฤษภภัณฑ์
 และพระแสงประจำรัชกาล มีเครื่องนมัสการ
 ทองน้อยด้วยสำหรับหนึ่ง

พระสงฆ์ที่สวดมนต์นั้น ทรงพระราชดำริ
 ว่า เมื่อการฉลองพระชนมพรรษาใช้พระสงฆ์
 ทำองค์พระพุทธรูปแล้ว ครั้นการเฉลิม
 พระชนมพรรษาจะใช้พระสงฆ์เท่าจำนวนนั้น
 อีก เวลานั้นพระชนมายุน้อย พระสงฆ์ที่จะ
 สวดกัณฑ์น้อยรูป การที่จะบำเพ็ญพระราชกุศล
 กัณฑ์น้อยไป ไม่สมควรกับที่เป็นการใหญ่ ด้วย
 การเสดาะพระเคราะห์และการที่พระสงฆ์มหา
 นิกายสวดอีกวันหนึ่งนั้นยังไม่มี จึงได้โปรด
 ใ้ให้นิมนต์พระสงฆ์ธรรมยุติกาสวดมนต์ ๖๐
 รูปประจำเสมอทุกปีไม่ขึ้นลง เพราะเหตุที่

การฉลองพระชนมพรรษา ได้สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรไว้แล้ว ในการเฉลิมพระชนมพรรษา จึงได้เริ่มสวดมหาสมัยสูตรก่อนแล้ว จึงได้สวดเจ็ดตำนาน ทรงถวายไตรและยามโหมตเทศก่อนเวลาสวดมนต์ เหมือนการฉลองพระชนมพรรษา รุ่งขึ้นเข้าพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน และถวายชยันโตในเวลาสรงมูรธาภิเศก การสรงพระมูรธาภิเศกนั้นก็เหมือนกับสรงมูรธาภิเศกอื่น ๆ แปลกแต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ถวายนำครอบพระกริ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้สำหรับพระองค์ท่าน ครั้นเมื่อล่วงมาถึงปีจอ ฉศก ๑๒๓๖ เมื่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วัดราชประดิษฐได้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ในเวลาทรงผนวชแล้ว จึงได้โปรดให้ถวายน้ำเต้าศิลาอีกรูปหนึ่ง บรรดาพระเถระในธรรมยุติกาก็

มีน้ำพระพุทธมนต์ส่งมาองค์ละเต้าสี่ดา แต่
มิได้ถวายเอง เจ้าพนักงานนำขึ้นถวาย

เต้าสี่ดานี้มาแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสม
เด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ก่ตั้งขึ้น
จะมีจำนวนเดิมมากน้อยเท่าไรไม่ทราบ แล้ว
พระราชทานไปไว้ตามพระเถระในธรรมยุติกา
เมื่อถึงเวลาเฉลิมพระชนมพรรษาแล้ว ก็ต่าง
องค์ต่างทำน้ำมนต์ถวายเข้ามาทุก ๆ รูป ครั้น
เมื่อถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ทำการเฉลิมพระชนม
พรรษา ท่านก็ทำส่งเข้ามาตามเคย เป็นการ
แปลกขึ้นกว่าสงรมุรธาภิเศกอื่น ๆ แต่พระเต้า
สี่ดาของพระท่าน

เมื่อสงรมุรธาภิเศกแล้ว ทรงถวายเครื่อง
ไทยทานพระสงฆ์อยู่ในองค์ละ ๓-๔ สิ่ง เป็น
เสร็จการในส่วนเวลานั้น การที่ทำน้ำมนต์กับ
เทียนครอบพระกริ่งที่ห้องพระโรงนี้ ใช้ทำใน

เวลาสวดมนต์วันที่ ๒๐ ไม่ได้รื้อไว้ต่อเวลา
เหมือนอย่างการฉลองพระชนมพรรษา

สวดมนต์พระสงฆ์มหานิกาย

การสวดมนต์พระสงฆ์มหานิกายแต่เดิมก็
ไม่มี เกิดขึ้นพร้อมกันกับปีที่สวดมนต์เสด็จ
พระเคราะห์ เพื่อจะให้เป็นสวดมนต์ ๓ วัน
แต่ครั้งเมื่อพระสงฆ์เคยได้รับพระราชทานหน
หนึ่งแล้ว ครั้นจะงดเว้นเสียก็รู้สึกไม่สู้ควร จึงได้
โปรดเกล้า ๆ ให้มีการสวดมนต์พระสงฆ์มหา
นิกายติดต่อกันทุกปี กำหนดพระสงฆ์ ๓๐ รูป
ทรงถวายไตรผ้า ย่ามสักหลาด เหมือนอย่าง
พระสงฆ์สวดมนต์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ตามแบบนั้น ในวันพระสงฆ์มหานิกายสวด
สิบสองตำนาน แต่ที่ยกเยื้องไปเป็นอย่างอน
บ้างก็มี การทั้งปวงก็เหมือนกับวันสวดมนต์

ใหญ่ เว้นแต่วันเลี้ยงพระนั้น พระสงฆ์ที่
 สวดมนต์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๓ สำหรับ
 ๑๕ รูป มาฉันท้วย จึงรวมพระสงฆ์ฉันท้วยเป็น
 ๔๕ รูป ทรงถวายเครื่องไทยทานเหมือนกัน

ถวายเทศนา

การถวายเทศนานั้น มาแต่เริ่มตั้งการเฉลิม
 พระชนมพรรษา เทศน์เนื้อความตามแบบที่มี
 มาแต่รัชกาลที่ ๔ คือ มงคลสูตรกัณฑ์ ๑ รัตน
 สูตรกัณฑ์ ๑ เมตตสูตรกัณฑ์ ๑ เทวตาทีสสน
 กถากัณฑ์ ๑ ประจำ ที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลง
 พระสงฆ์รูปใดเทศน์ก็ขึ้นตัว เว้นไว้แต่ชรา
 อพาธจึงได้ผลัดเปลี่ยน แต่ก่อนมาเริ่มงาน
 ก็ถวายเทศน์ก่อนสวดมนต์ คือ มงคลสูตร
 รัตนสูตร ๒ กัณฑ์ เหลือไว้ภายหลังฉันท้วย
 แล้ว ๒ กัณฑ์ เทศน์ก่อนนั้น มีสายสัญญาณ

โยงไปทธรมาสน์ พระสงฆ์เทศน์ถอกกลุ่ม
 สายสัญญาณด้วย ครั้นตกมาชั้นหลังเมื่อมี
 สวดมนต์เสดาะพระเคราะห์และเลี้ยงพระเข้า
 เสียแล้วไม่มีเวลาว่าง จึงได้เลื่อนเทศนาไป
 ไว้วันเลี้ยงพระมหานิกายทั้ง ๔ กัณฑ์ แต่บางปี
 ก็เลื่อนต่อไปอีกจนออกงานก็มี แล้วแต่เวลา
 ว่างจะมีเมื่อใด เครื่องกัณฑ์เทศนานั้นเหมือน
 เทศนาวิเศษเป็นแต่เปลี่ยนไตรยาม เป็นของ
 สำหรับเฉลิมพระชนมพรรษา และเพิ่มเติม
 เครื่องไทยทานต่าง ๆ บ้าง มีเงินประจำกัณฑ์
 ๑๐ ตำลึง และเครื่องกัณฑ์ขนมด้วย ฯ

การแจกทาน

แจกทาน^๕ ได้^๔มีในการเฉลิมพระชนม
พรรษาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อปีชวด ฉศก ๑๒๒๖ ครั้งหนึ่ง ในแผ่นดิน
ปัจจุบัน^๕ ตั้งแต่เริ่มมีการเฉลิมพระชนมพรรษา
มา ก็ได้เคยพระราชทานผ้า ๒ ตำรับเงิน
๑๐ ตำลึง แก่ข้าราชการที่สูงอายุ มีกำหนด
เท่าปีพระชนมายุ ทิวขนทุกปีตามลำดับแบ่ง
เป็นฝ่ายหน้ากึ่งหนึ่ง ฝ่ายในกึ่งหนึ่ง ฝ่ายหน้า
นั้น เป็นข้าราชการที่เข้ามาในการเฉลิมพระ
ชนมพรรษาโดยมาก แต่ฝ่ายในมักเป็นข้าราชการ
ที่ชราพิการ ไม่ได้ทำราชการแล้ว มา
แต่บ้านบ้าง แต่เรือนบ้าง จึงโปรดให้มีสำหรับ
เลี้ยงอาหารด้วย แต่ก่อนมา เมื่อผู้ซึ่งได้รับ
พระราชทานต่อพระหัตถ์แล้ว ก็ถวายพรตาม
ใจตัวเองกล่าวบางทีกึ่งหนึ่งเคย ๆ ไปบ้าง ครั้น

เมื่อพระยาศรีสุนทรโวหาร^๑ ท.จ. คนนี้เป็นผู้
 กะบัญชีข้าราชการฝ่ายหน้า เห็นว่าเมื่อข้าราชการ
 ได้รับพระราชทานแล้วถวายพรอย่างไหลๆ
 เลื่อนๆ บ้าง ไม่ได้ถวายพรบ้าง จำคาญมา
 หลายปี จึงได้คิดผูกคาถาถวายชัยเป็นภาษา
 มคร และแปลเป็นคำไทยให้ว่าทุกคน คือว่า
 ชยตุ ชยตุ เทโว นiramโย นรุตทุกโว ที่มาโยโก
 อโรโลก โสคตินา เนตุ เมทนึ ขอให้พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเจริญ พระชนมายุ
 ยิ่งกว่าร้อยพรรษา คำถวายชัยเช่นนั้น ได้ใช้
 อยู่แต่ข้าราชการฝ่ายหน้า ข้าราชการฝ่ายในยัง
 บ่นพึมพำๆ หรือหนึ่งๆ อยู่อย่างเก่า เพราะ
 ไม่มีใครแนะนำสั่งสอน ทรงพระราชดำริว่า
 ครั้นจะให้ท่องให้บันตามแบบข้าราชการฝ่าย
 หน้าก็จะเป็นที่เคอะคร้อ เพราะอยู่ข้างจะชรา

๑ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย ชาญอาวุธ)

หลงไหลพันเพื่อน หรือซุ่มซาบอย่างยังอยู่ด้วย
 กันโดยมาก จึงโปรดให้ขึ้นไปตามอย่างแต่ก่อน
 ส่วนที่แจกทานราษฎรนั้น พระราชทานตาม
 พระชนมายุวัน กำหนดขึ้นวันละสลึงแต่เดิม
 มา ถ้าปีใดเป็นปีที่มีพระราชกุศลพิเศษ ก็
 พระราชทานมากขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ฯ

การประชุมพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ
ถวายชัยมงคล

ธรรมเนียมนี้ได้เกิดขึ้น เมื่อเฉลิมพระ
ชนมพรรษาใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวปีชวด ฉศก ๑๒๒๖ นั้น เสด็จ
พระราชดำเนินออกบนพระที่นั่งเสด็จฉัตรพระ
ที่นั่งอนันตสมาคมอย่างแขกเมืองใหญ่ ฝ่าย
พระบรมวงศานุวงศ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
ขุนนรานุชิต เป็นผู้ทรงอ่าน คำถวายชัยมงคล
ฝ่ายข้าราชการเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ซึ่งยัง
เป็นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์เป็นผู้อ่าน ด้วย
ท่านทั้ง ๒ นี้เป็นผู้ชมนายมากกว่าพระชนม
พรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทั้งปวง
เมื่อเจ้านายอ่านคำถวายชัยมงคลแล้ว ถวาย

บังคม ๓ ครั้งเหมือนอย่างขุนนาง เป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้เคยเห็น ข้าราชการก็เหมือนกัน แต่ไม่มีพระราชดำรัสอันใด เป็นแต่พระราชทานพรย่อๆ เล็กน้อยแล้วก็เสด็จขึ้นในเวลาประชุมใหญ่นั้น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จลงมา เพราะเป็นเวลาทรงพระประชวรอยู่ข้างจะชুবผอมมากอยู่แล้ว แต่ครั้นเวลาเย็น ทรงพระอดสาหะเสด็จลงมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงทราบ เวลานั้นข้าราชการไม่สู้มีใคร ข้าพเจ้าเดินดูเครื่องตกแต่งในพระที่นั่งอนันตสมาคมอยู่ไม่ทันรู้ตัว เสด็จขึ้นมาจับศรชะสน์เหลียวหลังไปจึงเห็น ตกใจเป็นกำลัง รับสั่งให้เข้าไปกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินออกมา พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าถวายของและถวายชัชวมงคล ครู่หนึ่งก็เสด็จกลับด้วยไม่ทรงสบาย ดู

เหมือนจะเป็นครั้งที่สุดที่ได้เสด็จลงมาพระบรม
 มหาราชวังในเวลานั้น คนต่างประเทศก็มี
 ถวายชัยมงคลเหมือนกัน แต่เป็นคนละเวลา
 กับข้าราชการ ไม่ได้เสด็จขึ้นพระที่นั่งและ
 ไม่สู้จะเป็นการพรักพร้อมกันครั้งเดียวกัน

อนึ่งในการเฉลิมพระชนมพรรษา^๕ มีการ
 ปล่อยปลาตามแบบเฉลิมพระชนมพรรษาครั้ง
 ปีชวด ฉศก ๑๒๒๖ เป็นราคาวันละ ๑๐ ตำลึง
 กรมวังทูลถวายพระราชกุศลตามแบบ

ในวันที่ ๒๑ มียิงปืนใหญ่สุด ทั้งทหารบก
 และเรือรบซึ่งจอดรายอยู่ในลำน้ำ แต่ก่อนมา
 ใช้เวลาละ ๒๑ นาที ยิงเวลาเช้า ๒ โมง เวลา
 เที่ยง เวลาบ่าย ๕ โมง ตั้งแต่ปีมะเมีย จัตวา
 ศก ๑๒๔๔ ปรัตนโกสินทรศก ๑๐๐ จึงได้ยิง
 ถั้วกัน ๓ เวลา ครบ ๑๐๑ นาที

05/03/2566

การแต่งประทับในพระบรมมหาราชวังเป็น
๕ คน แต่ข้างนอกแต่ง ๓ คน เพราะการ
ที่แต่งประทับไม่ได้เป็นการกะเกณฑ์ ผู้ที่ตก
แต่งก็อยากจะได้อวยตัวให้ทอดพระเนตร จึง
ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสตามลำน้ำ ใน
เวลากลางคืนวันที่ ๒๑ ทุกปีเสมอมาได้ขาด
กระบวนเสด็จพระราชดำเนินนั้น ไขเรือไฟลำ
เล็ก ๆ แล่นขึ้นไปเหนือน้ำก่อนแล้วจึงได้ถอง
ลงไปข้างล่าง เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึง
หน้าบ้านหน้าห้างใหญ่ ๆ บางราย ก็จุดพลุแทน
ปืนสลุต ๒๑ นัดบ้าง จุดพุ่มพะเนียงกรวด
ตะไลดอกไม้เทียนต่างสีบ้างตามแต่ผู้ใดจะหา
ได้ เป็นการแสดงความชื่นชมยินดี

และในวันที่ ๒๑ นั้น เจ้าพระยาภาณุวงศ์
มหาโกษาธิบดี เมื่อยังว่าการต่างประเทศ
จัดการเชิญคนต่างประเทศประชุมที่หน้าบ้าน

ให้เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศในการเฉลิมพระ
 ชนมพรรษาขึ้น เมื่อทรงทราบจึงได้พระราช
 ทานเงินทอนในการที่จะใช้จ่ายนั้นให้ ต่อมาก็ม
 การเดินร้านเช่นนั้นเสมอมาทุกปี เมื่อเสด็จ
 พระราชดำเนินกลับขึ้นมาตามลำแม่น้ำ ก็หยุด
 ประทับที่ศาลาว่าการต่างประเทศ ให้คนต่าง
 ประเทศได้เฝ้าครู่หนึ่ง แล้วจึงเสด็จคืนพระ
 บรมมหาราชวัง ครั้นเมื่อพระเจ้าอนงยาเชอ
 กรมหลวงเทวะวงศวิโรประการ ว่าการต่าง
 ประเทศ ย้ายการเดินร้านมาที่วังสราญรมย์ การ
 เสด็จพระราชดำเนินประพาสลำน้ำคงอยู่ ต่อ
 เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับแล้ว จึงได้เสด็จ
 พระราชดำเนินประพาสทางบก ประทับที่วัง
 สราญรมย์ให้คนต่างประเทศเฝ้าเหมือนอย่าง
 แต่ก่อน

05/03/2566

การเฉลิมพระชนมพรรษาขึ้น จะว่าให้
 ละเอียดเป็นแน่นอนไปที่เดียวไม่ได้ ด้วยการ

ยังเป็นปัจจุบันแท้ มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลง
ไปตามกาลสมัยเป็นคราวๆ เมื่อก่อนมาแรก
ที่จัดตั้งมิวเซียมขึ้นที่ศาลลักษณะสถาน ใน
การเฉลิมพระชนมพรรษา ก็เปิดให้ราษฎรมาดู
ราษฎรพากันมาดูวันหนึ่งหลาย ๆ พันคน จน
กว่าจะแล้วงานนับด้วยหมื่น ได้เปิดมาหลายปี
ครั้งเมื่อจัดการย้ายไปอย่างอื่น ก็ไม่ได้เปิด
การพระราชกุศลที่เป็นวิเศษ บางปีก็ทำตามกาล
สมัย คือเวลาข้าวแพงพระราชทานข้าวสารองค์
ละถัง และปลาเค็ม แก่พระสงฆ์ทั่วทั้งแขวง
จังหวัดกรุงเทพฯ ฯ เวลาที่ตั้งพระราชบัญญัติ
พิทักษ์เกษียณอายุ ก็ย้ายพระราชทรัพย์พระคลัง
ข้างที่ออกช่วยทาสปล่อยให้เป็นไทยหลายสิบ
คน เวลาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาส

05/03/2566

๑ คือคึกใหญ่หน้าประตูพิฆานไชยศรี ต่อมาเป็นหอ
พระสมุทอยู่ครวหนึ่ง และบัดนี้เป็นศาลาตั้งหทัยสมาคม.

เกาะสีชัง ซึ่งเป็นที่คนบวชไข่ออกไปอยู่
 รักษาตัว ก็บริจาคพระราชทรัพย์พระคลังข้างที่
 พระราชทานให้สร้างอาศัยสถาน สำหรับ
 คนบวชไข่ออกไปอยู่เปลี่ยนลมอากาศ การ
 เหล่านี้มีพิเศษเปลี่ยนแปลงกันไป ไม่เสมอ
 ทุกปี และไม่เหมือนกันทุกครั้ง จึงไม่ว่าลง
 เป็นแบบได้แน่ ๆ